

A PORVAI BIODIVERZITÁS NAPON GYŰJTÖTT FULLÁNKOS HÁRTYÁSSZÁRNYÚ (HYMENOPTERA, ACULEATA) FAJOK

JÓZAN ZSOLT

H-7453 Mernye, Rákóczi F. u. 5.
jozan.zsolt@citromail.hu

JÓZAN, Zs.: *Contribution to the knowledge of Aculeata fauna collected at Porva on the Biodiversity Days (Hymenoptera: Aculeata).*

Abstract: A short review is given on the wasp and bee fauna investigated near Porva (Bakony Mountains, Hungary) on the 3rd Hungarian Biodiversity Day in 2008 (from 30th May to 1st of June). The large portion of the collected species is common. From the faunistical point of view the rarest species are: *Chelostoma styriacum*, *Nomada braunsiana*, *N. mutabilis*, *N. nobilis* and *N. stigma* (Apidae). *Pemphredon austriaca* is a new species for the sphecoid fauna of the Bakony Mountains.

Keywords: Biodiversity Days, Hymenoptera, Aculeata, Hungary, Bakony Mountains, Porva

Bevezetés

Hazánkban mintegy 1400 méh- és darázfaj is ismerünk az általunk vizsgált családokban. A fullánkos fajok többsége magános (szoliter) életmódot folytat, a nőtények a változatos és érdekes ivadékgondozásuk minden mozzanatát egyedül végzik. A legfejlettebb ivadékgondozású fajok egy- illetve több évig fennálló családokat létesítenek. Ezeket képviselik az itt kimutatottak közül a *Vespiniae*- és a *Bombus* fajok. A méhek a virágpor és nektár keverékével táplálják a lárvákat, míg a magánosan élő darázfajok különféle zsákmányállatokat bénítanak meg és hurcolnak a változatos módon elkészített fészkeikbe. A fajok közel egyharmada fészekparazita, a gazdaállat ivadékböcsőjébe csempészik a petéiket. Az itt gyűjtöttek közül ilyenek a *Chrysididae*- a *Sphecodes* és a *Psithyrus* fajok. Az utóbbi évtizedekben felgyorsult a környezeti állapotunk romlása. Az ezt okozó folyamatok a fullánkos fajok életfeltételeit is befolyásolják. A ritka, szűk tűréshatárú állatok fokozatosan háttérbe szorulnak. Erre jó példa a fás legelők átalakulása. A legeltetés felhagyása után a szukcessziós folyamatok miatt az itt élt változatos darázs- és méhfaunulák elszegényednek, a ritka fajok eltűnnek. Erre Porva környékén is találhatunk példákat. A környezeti változások hatására a

faunánk nemcsak szegényedik, de néhány invazív fajjal gazdagodik is. Ilyenek például a *Sceliphron curvatum* és az *Isodontia mexicana* kaparódarázs fajok. Az előbbi szinte biztos, hogy Porván is megtelepedett, bár a vizsgálat idején nem észleltük. A gyarapodás nem tudja ellensúlyozni a fajszám csökkenését, az utóbbi fél évszázadban sajnos számos méh- és darázs faj tűnhetett el a Kárpát-medencéből. Ezeknek a folyamatoknak a figyelemmel kísérésére a biodiverzitási napokon végzett gyűjtések is alkalmasak, amennyiben a munkát hosszabb időszak eltelte után megismételjük. A Bakonyban a hártváscsárnyú fauna rendszeres kutatását Papp Jenő kezdte el az 1950-es évek végétől kezdődően. Ezt a munkát folytatták Tóth Sándor és munkatársai. A szerző 1982-től napjainkig végzett rendszeres gyűjtéseket a Bakony-vidéken. Irodalmi adatok (BENEDEK 1979, RÉPÁSI et al. 2009) és gyűjteményi példányok (Bakonyi Természettudományi Múzeum) tanúsága szerint Porván és környékén az előzőekben említett kutatások során 28 darázs- és 77 méhszerű faj (*Apidae*) került elő. A darászfajok öt családba sorolhatók: *Tiphidae*, *Mutillidae*, *Pompilidae*, *Vespidae* és *Sphecidae*.

Anyag és módszer

A fajok többségét a vizsgálati terület keleti részén a Páskom nevű határrészen gyűjtöttük. Itt a Hódos-ér menti üde gyepterületen, és az ezt körülvevő szegélytársulások mentén a változatos kétszikű növényzet jó táplálkozási lehetőségeket nyújtott a fullánkos fajoknak. A közeli mélyút homokos löszpartja, a többfelé kialakult földpadkák és nyitottabb gyepragmentumok biztosították a terrikol fajok fészkelését. A xylikol (fatörzsben, ágakban, szárazokban fészkelő) fajok számára a körülvevő erdők, bokrosok álltak rendelkezésre. Mintegy 30 faj került elő a Zsidó-erdő határrészen felállított csapdából. Ezek közül 14 csak innen vált ismertté. A szerző a Páskom határrészen egylevő-hálózó módszerrel gyűjtött a virágokról és a talajfelszínről. A Zsidó-erdőben Tóth Sándor működtetett Malaise csapdát. 245 példányt gyűjtöttünk. A számszerű eredmények tanúsága szerint a hálózó technikák és a Malaise csapda együttes használata nagyon eredményesnek bizonyult, egymást jól egészítették ki.

A vizsgálat nem terjedt ki a hangyákra (*Formicidae*) és az apródarázs családokra (*Bethylidae*, *Dryinidae*, *Embolemidae*).

Eredmények és értékelés

Az előkerült fullánkos Hymenoptera fajok jegyzéke:

[Rövidítések feloldása: P = Páskom, Zs = Zsidó-erdő (Tóth Sándor, Malaise csapda)]

CHRYSIDIDAE

Chrysis ignita (Linnaeus, 1758) – P: 1♂, Zs: 1♂

Hedychridium coriaceum (Dahlbom, 1854) – P: 1♂

Pseudomalus auratus (Linnaeus, 1758) – P: 2♀

Trichrysis cyanea (Linnaeus, 1758) – Zs: 2♀

POMPILIDAE

- Arachnospila spissa* (Schiodte, 1837). – Zs: 1♀
Arachnospila trivialis (Dahlbom, 1843) – Zs: 2♂
Dipogon bifasciatum (Geoffroy, 1785) – Zs: 1♀

VESPIDAE

Vespinæ

- Vespa crabro* Linnaeus, 1758. – P: 1♂, Zs: 1♂
Vespa germanica (Fabricius, 1793) – Zs: 1♂
Polistes nimpha (Christ, 1791) – Zs: 2♂

Eumeninæ

- Ancistrocerus nigricornis* (Curtis, 1826) – P: 1♂
Eumenes pedunculatus (Panzer, 1799) – P: 1♂
Gymnomerus laevipes (Shuckard, 1837) – P: 2♂ 1♀
Odynerus melanocephalus (Gmelin, 1790) – P: 1♂ 2♀
Odynerus poecilus Saussure, 1856 – P: 3♀
Stenodynerus xanthomelas (Herrich-Schaeffer, 1839) – P: 1♀

SPHECIDAE

- Argogorytes mystaceus* (Linnaeus, 1761) – P: 4♂
Astata minor Kohl, 1885 – P: 2♀
Crossocerus exiguus (Vander Linden, 1829) – P: 1♂ 2♀
Diodontus minutus (Fabricius, 1793) – P: 3♀
Ectemnius lapidarius (Panzer, 1804) – Zs: 1♂
Passaloecus singularis Dahlbom, 1844 – P: 1♀
Pemphredon austriaca (Kohl, 1888) – Zs: 1♂ – Közép-Európából ismertté vált kaparódarázs faj. Régebben csak négy hazai lelőhelyről közölték (BAJÁRI 1957). A Bakony területéről publikált adata még nincs. Különböző kutatások során csapdázott anyagokban megtaláltunk néhány példányát a Bükkben, Kecskeméten. A szerző gyűjtötte még Somogyiszobon (Baláta) és Mekényesen (Tolnai-hegyhát). **A Bakony faunájára új.**
Pemphredon lethifera (Shuckard, 1837) – Zs: 2♂
Psenulus schencki (Tournier, 1889) – P: 1♀
Podalonia hirsuta (Scopoli, 1763) – P: 1♂
Trypoxylon clavicerum Lepeletier & Serville, 1828 – Zs: 1♂
Trypoxylon figulus (Linnaeus, 1758) – P: 1♂ 1♀, Zs: 5♂ 5♀

APIDAE

Colletinae

- Hylaeus brevicornis* Nylander, 1852 – Zs: 3♂ 2♀
Hylaeus communis Nylander, 1852 – P: 1♂, Zs: 2♂
Hylaeus leptcephalus (Morawitz, 1870) – P: 3♀

Andreninae

- Andrena flavipes* Panzer, 1799 – P: 1♂
Andrena fulvicornis Schenck, 1853 – Zs: 2♂
Andrena hattorfiana (Fabricius, 1775) – P: 4♂ 2♀, Zs: 2♂

Andrena helvola (Linnaeus, 1758) – P: 1♂
Andrena labialis (Kirby, 1802) – P: 1♂ 1♀
Andrena limata Smith, 1853 – Zs: 1♂
Andrena minutuloides Perkins, 1914 – Zs: 4♂
Andrena nitida (Müller, 1776) – P: 4♂
Andrena ovatula (Kirby, 1802) – P: 2♂ 1♀
Andrena proxima (Kirby, 1802) – P: 1♂, Zs: 1♂
Andrena seminuda Friese, 1896 – P: 2♂
Andrena subopaca Nylander, 1848 – P: 7♂, Zs: 8♂ 2♀
Andrena symphyti Schmiedeknecht, 1883 – P: 1♂
Andrena varians (Kirby, 1802) – P: 2♂

Halictinae

Halictus confusus perkinsi Blüthgen, 1925 – P: 2♂
Halictus quadricinctus (Fabricius, 1776) – P: 1♂
Halictus simplex Blüthgen, 1923 – P: 3♂
Halictus subauratus (Rossi, 1792) – P: 3♂, Zs: 2♂
Halictus tataricus Blüthgen, 1933 – P: 1♂
Lasioglossum bluethgeni Ebmer, 1971 – P: 1♂
Lasioglossum calceatum (Scopoli, 1763) – Zs: 1♂
Lasioglossum lativentre (Schenck, 1853) – P: 3♂
Lasioglossum leucozonium (Schrank, 1781) – P: 1♂, Zs: 2♂
Lasioglossum majus (Nylander, 1852) – P: 1♂, Zs: 2♂
Lasioglossum parvulum (Schenck, 1853) – P: 1♂, Zs: 2♂
Lasioglossum pauxillum (Schenck, 1853) – P: 1♂, Zs: 1♂
Lasioglossum politum (Schenck, 1853) – P: 10♂, Zs: 1♂
Lasioglossum puncticolle (Morawitz, 1872) – P: 1♂
Lasioglossum quadrinotatum (Schenck, 1853) – P: 1♂
Lasioglossum semilucens (Alfken, 1914) – Zs: 1♂
Lasioglossum sexnotatum (Kirby, 1802) – P: 1♂, Zs: 2♂
Lasioglossum sexstrigatum (Schenck, 1868) – P: 3♂
Lasioglossum villosulum (Kirby, 1802) – P: 3♂
Sphecodes albilabris (Fabricius, 1793) – P: 3♂
Sphecodes ephippius (Linnaeus, 1767) – P: 2♂
Sphecodes gibbus (Linnaeus, 1758) – P: 1♂
Sphecodes miniatus Hagens, 1882 – P: 2♂
Sphecodes niger Hagens, 1874 – P: 2♂
Sphecodes pellucidus Smith, 1845 – P: 1♂
Sphecodes pseudofasciatis Blüthgen, – P: 2♂
Sphecodes sp. – P: 1♂

Megachilinae

Anthidium manicatum (Linnaeus, 1758) – P: 2♀
Chelostoma florissomne (Linnaeus, 1758) – P: 1♂
Chelostoma styriacum Schwarz & Gusenleitner, 1999 – P: 1♂ 2♀, Zs: 3♂ 1♀ – Ezt a hengeresméhet görögországi és ausztriai példányok alapján írták le. Később előkerült Bulgáriában is (SCHWARZ & GUSENLEITNER 2000). Több évtizedes faunisztikai kutatómün-

kánk során ez a faj Dél-Dunántúl mintegy húsz pontján került elő. Az utóbbi években megtaláltuk Vállusnál és itt Porván is. Az első példányokat 1978-ban fogtuk, ezért feltételezhető, hogy a faj areája az elmúlt évszázad második felében észak felé terjeszkedett.

Coelioxys inermis (Kirby, 1802) – P: 1♂

Megachile centuncularis (Linnaeus, 1758) – P: 1♀

Osmia aurulenta (Panzer, 1799) – P: 1♂

Osmia caerulea (Linnaeus, 1758) – P: 4♂

Osmia claviventris Thomson, 1872 – P: 1♀

Osmia leaiana (Kirby, 1802) – P: 1♂

Anthophorinae

Anthophora furcata (Panzer, 1798) – P: 1♀

Ceratina cucurbitina (Rossi, 1792) – P: 7♀

Ceratina nigrolabiata Friese, 1896 – P: 1♂

Eucera nigrescens Pérez, 1879 – P: 4♀

Nomada armata Herrich-Schaeffer, 1839 – P: 1♂ 2♀

Nomada braunsiana Schmiedeknecht, 1882 – P: 1♀ – Ritka mediterrán darázsméh faj. A *Nomada* fajok faunakatalógusában öt magyarországi lelőhelyét közölték (MÓCZAR & SCHWARZ 1968). A szerző az utóbbi évtizedekben kimutatta a Keszthelyi-hegység további két pontján, Porván, Balatonbogláron a Vár-hegyen, Somogyaszalóban és Magyaregresen.

Nomada mutabilis Morawitz, 1870 – P: 1♀ – Holomediterrán elterjedési jellegű darázsméh. A *Nomada* faunakatalógusban nyolc régebbi lelőhelyét közölték, főleg az Alföldről és környékéről. Somogy megyében eddig öt lelőhelyen gyűjtöttük (JÓZAN 2001). A Bakony-kutatás során kimutattuk a fajt Balatonfüreden, Kisdörgicsén, Salföldön és Gyulafirátóton.

Nomada flavoguttata (Kirby, 1802) – Zs: 1♂

Nomada nobilis Herrich-Schaeffer, 1839 – P: 1♀ – Európa déli területein és Közép-Európa melegebb klímájú tájain elterjedt faj. A faunakatalógusban kilenc hazai lelőhelyét sorolták fel, többségük az Alföldön található, de előkerült a Villányi-hegységben is. A Mecsekben Magyarországhatárán gyűjtötték (JÓZAN 1996). A Bakonyban évtizedekkel ez előtt Tihanyban került elő, később pedig a szerző megtalálta Hegymagas és Balatonfüred környékén is.

Nomada stigma Fabricius, 1804 – P: 1♀

Nomada goodeniana (Kirby, 1802) – P: 2♀

Apinae

Bombus hortorum (Linnaeus, 1761) – P: 4♂

Bombus lapidarius (Linnaeus, 1758) – P: 2♂

Bombus pascuorum (Scopoli, 1763) – P: 3♂, Zs: 1♂

Bombus ruderals (Müller, 1776) – P: 3♂

Bombus terrestris (Linnaeus, 1758) – P: 1♂

Psithyrus rupestris (Fabricius, 1793) – P: 3♂

A gyűjtött fajok taxonómiai megoszlása:

Családok	Nemek száma	Fajok száma
Chrysididae	4	4
Pompilidae	2	3
Vespidae	8	9
Sphecidae	10	12
Apidae		
Colletinae	1	3
Andreninae	1	14
Halictinae	3	27
Megachilinae	5	9
Anthophorinae	4	11
Apinae	2	6

Az előkerült darászfajok túlnyomó többsége (92%-a) széles elterjedésű, vagy Európa mérsékeltébb klímájú területein élő állat. Mindössze kettő déli elterjedésű (mediterrán) fajt sikerült megtalálnunk. A fajok 20%-a meleg- és szárazságedvelő, 30%-a hűvös- és nedvességkedvelő, 50%-uk tág tűréshatárú. Ez a megoszlás jó összhangban van a terület erdős-ligetes jellegével. A méhszerű fajok egyötöde bizonyult mediterrán elterjedési jellegűnek, 80% a mérsékeltébb és hűvösebb éghajlatú európai tájak lakója, illetve szélesebb elterjedésű (palearktikus, eurosibériai, stb). A meleg- és szárazságedvelő állatok részesedése 30%, a hűvös-nedves biotópokat kedvelők aránya 20%. A darászfajokhoz hasonlóan a méhfajok fele bizonyult széles tűréshatárúnak.

A faunisztikai szempontból legértékesebb fajok a *Nomada* nemben találhatók. Ezek példányait a Páskom keleti szegélyén a *Knautia arvensis* virágain egyeltük. A fajszámok tekintetében az alcsaládok közül kiemelkedik az *Andreninae* és a *Halictinae*, ezzel szemben nagyon kevés *Megachilinae*- és *Anthophorinae* faj került elő.

Irodalom

- BAJÁRI, E. (1957): Kaparódarázs alkatúak I. (Specoidea I.) – In: Magyarország Állatvilága (Fauna Hungariae), **XIII/7** füzet, Akadémiai Kiadó, Budapest: 1-117.
- BENEDEK, P. (1979): A Bakony-hegység kaparódarázs (Hymenoptera: Sphecoidea) faunájának állatföldrajzi vizsgálata – A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, Természettudomány **14**: 221-238.
- JÓZAN, ZS. (1996): A Mecsek méhszerű faunája (Hymenoptera, Apoidea) – A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve **40**(1995): 29-43.
- JÓZAN, ZS. (2001): Somogy megye fullánkos hártvászsárnyú (Hymenoptera, Aculeata) faunája – Natura Somogyiensis **1**: 269-293.
- MÓCZÁR, L. & SCHWARZ, M. (1968): A *Nomada*-, *Ammobates*-, *Psites* és *Parammobatodes* nemek faunakatalógusa (Cat. Hym. XXIII.) – Folia entomologica hungarica **23**: 209-219.
- RÉPÁSI, V., HAVAS, E., DVORÁK, L. (2009): Annotated checklist and distribution of social wasps (Hymenoptera, Vespidae: Vespinae, Polistinae) in Hungary – Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis **26**: 47-81.
- SCHWARZ, M. & GUSENLEITNER, F. (2000): Weitere Angaben zur Bienenfauna Österreichs sowie Beschreibung einer neuen *Chelostoma*-Art aus der Westpaläarktis, Vorstudie zu einer Gesamtbearbeitung der Bienen Österreichs IV. (Hymenoptera, Apidae) – Entomofauna, Zeitschrift für Entomologie **21**: 133-164.

Received March 18, 2010

Accepted May 31, 2010